

ES LIFE Programmas projekts
"Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības
un apsaimniekošanas optimizācija"
(LIFE19 IPE/LV/000010 LIFE-IP LatViaNature)

Latvijas pieredze citu valstu brīvprātīgo dabas aizsardzības mehānismu kontekstā Pilotprogramma "Dzīvais mežs"

Ģirts Baranovskis

Dabas aizsardzības pārvalde, LIFE IP LatViaNature projekta Kompensāciju nodaļas
vadītājs

11.04.2025., Rīga

sadarbībā ar

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

Latvijas
Biozinātņu un
tehnoloģiju
universitāte

VISPĀRĒJĀS PRASĪBAS ZEMES APSAIMNIEKOŠANĀ

- saistošas ikvienam īpašniekam (minimālais standarts)
- netiek kompensētas
- visās valstīs

ĪPAŠI AIZSARGĀJAMAS DABAS TERITORIJAS

- dažāds privāto zemju īpatsvars
- tiek kompensēti būtiski ierobežojumi
- visās valstīs

BRĪVPRĀTĪGIE MEHĀNISMI

- īpašnieks uzņemas papildus saistības, kas pārsniedz vispārējās prasības
- atbalsta mehānismi (finansiāli un konsultatīvi)
- papildina nevis aizstāj pārējos mehānismus
- ne visās valstīs
- brīvprātīgie mehānismi $\neq$ katrs pats sargā, cik vēlas

Priekšrocības un trūkumi

Valsts

TRADICIONĀLĀ PIEEJA

- valsts nosaka ierobežojumus
- balstīta normatīvajos aktos
- universāli piemērojama
- vieglāk administrējama
- vājāka motivācija sasniegt mērķi
- vājāka uzticība un sadarbība
- augsts konfliktu risks
- pastāvīgāka (ilglaicīgāka)
- kompensācija

Indivīds

BRĪVPRĀTĪGĀ PIEEJA

- persona brīvprātīgi uzņemas saistības
- balstīta līgumiskās attiecībās
- ierobežoti piemērojama (biotopi)
- sarežģītāk administrējama
- augstāka motivācija sasniegt mērķi
- augstāka uzticība un sadarbība
- zems konfliktu risks
- dinamiskāka
- finansiāls un konsultatīvs atbalsts

Valsts

Indivīds

Mehānismu kombinēšanas piemēri

**ĪPAŠI AIZSARGĀJAMAS
DABAS TERITORIJAS**

**VISPĀRĒJĀS PRASĪBAS
ZEMES
APSAIMNIEKOŠANĀ**

BRĪVPRĀTĪGIE MEHĀNISMI

terminēti līgumi
zemes atpirkšana
vienreizēja kompensācija
u.c.

**ĪPAŠI AIZSARGĀJAMAS
DABAS TERITORIJAS**

**VISPĀRĒJĀS PRASĪBAS
ZEMES APSAIMNIEKOŠANĀ**

BRĪVPRĀTĪGIE MEHĀNISMI

**ĪPAŠI AIZSARGĀJAMAS
DABAS TERITORIJAS**

**VISPĀRĒJĀS PRASĪBAS
ZEMES
APSAIMNIEKOŠANĀ**

Brīvprātīgās pieejas attīstība un nepieciešamības pamatojums

Meža īpašumtiesības		
Valsts	Meža platība (milj. ha)	Pieder privātpersonām
Norvēģija	12,2 (8,6)	84%
Zviedrija	27,98	78%
Somija	22,41	69%
Latvija	3,39	48%
Igaunija	2,42	47%
Lietuva	2,19	38%

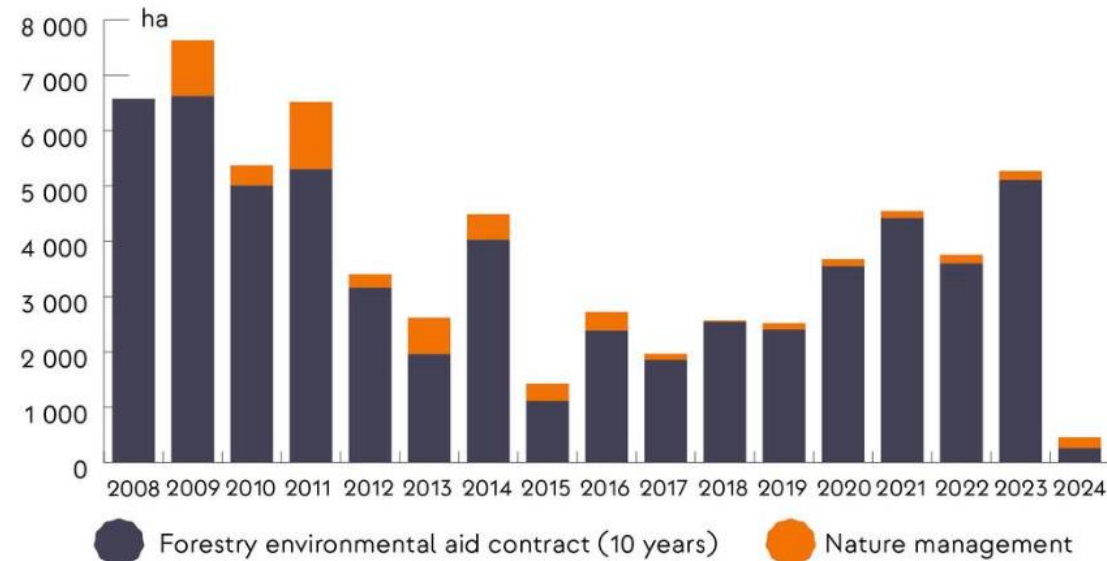
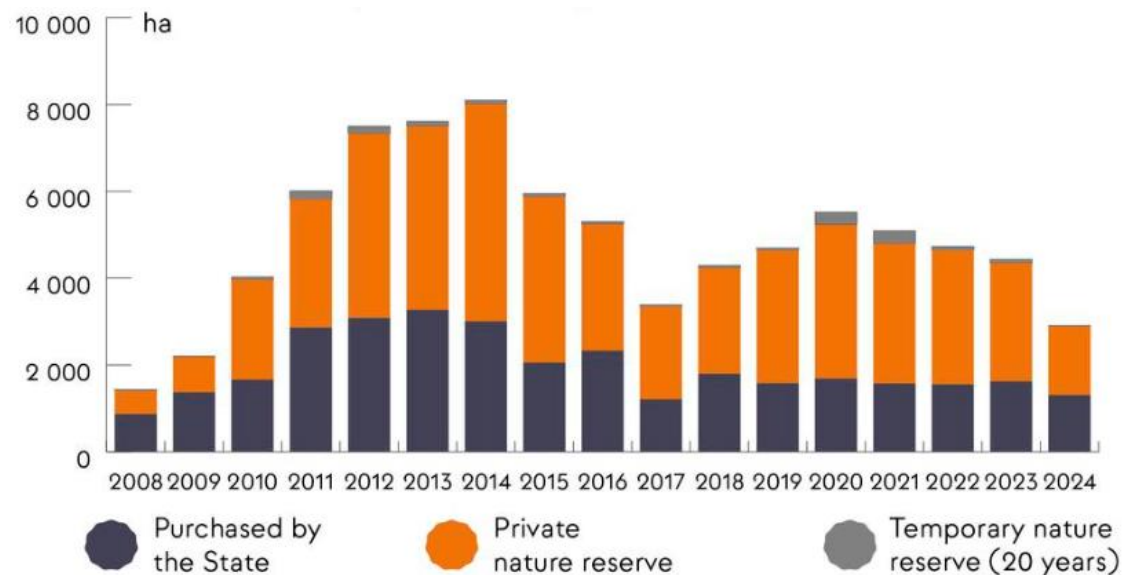
Avoti:

- Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2015.

- Gundersen, V., Vistad, O.I., Skjeggedal, T., 2022. Forest owners' perspectives on forest protection in Norway. Scand. J. Forest Res. 37, 276–286.

- ✓ Vēsture, konfliktu pieredze
- ✓ Privāto zemju īpatsvars
- ✓ Problēmu uzkrāšanās (lēmumu nepieņemšana, baidoties no konfliktiem)
- ✓ Jo vairāk aizsargā ar brīvprātīgo pieeju, jo mazāk jāizmanto regulatīvā pieeja (mazāk konfliktu)
- ✓ Motivēts zemes īpašnieks sniedz lielāku pienesumu nekā īpašnieks, kas piedalās piespiedu kārtā

- ▼ Konflikti > pilotprojekts > attīstība
- ▼ Pieeju daudzveidība:
 - zemes atpirkšana
 - vienreizēja kompensācija
 - 20 gadu līgumi
 - 10 gadu līgumi
 - biotopu apsaimniekošana
- ▼ 96 000 ha + 82 000 ha (mērķis gandrīz sasniegts)
- ▼ ~ 20 milj. euro gadā
- ▼ Kopš 2008.g.

Norvēģija

- ▼ konflikti > pilotprojekts > attīstība
- ▼ kopš 2003.g.
- ▼ vienreizēja kompensācija (mežaudzes tirgus vērtība bez zemes)
- ▼ veci meži, prioritārie biotopi
- ▼ lielas vienlaidus platības
- ▼ mērķis sasnieg 10% no meža platības (> 1/2 jau sasniegta)
- ▼ neiejaukšanās, mežsaimnieciskā darbība aizliegta (var ogot, sēņot, medīt)
- ▼ ~ 60 milj. euro 2023.g. (NOK 739 milj.)
- ▼ Avoti: <https://frivilligvern.no/>; <https://skog.no/>

Privāto mežu aizsardzība Latvijā

- ✓ 1/2 no meža zemēm pieder privātpersonām
- ✓ > 100 000 meža īpašnieku
- ✓ Tradicionālā (regulatīvā) pieeja (vispārējās prasības + ĪADT (ML))
- ✓ Ikgadējās kompensācijas
- ✓ Brīvprātīgie mehānismi nav attīstīti (liels potenciāls)

Avots: Dabas aizsardzības pārvalde

<https://www.daba.gov.lv/lv/miti-par-aizsargajamam-mezu-teritorijam>

Ko domā zemes īpašnieki?

▼ Meža īpašnieku aptauja (2022; n=599)

https://latvianature.daba.gov.lv/wp-content/uploads/2022/11/A.6.2_2022_mezi_aptaujas-rezultati.pdf

▼ Zālāju īpašnieku aptauja (2022; n=442)

https://latvianature.daba.gov.lv/wp-content/uploads/2022/11/A6_2_2022_zalaji_aptaujas-rezultati.pdf

▼ Sabiedrības viedoklis par dabas aizsardzību Latvijā (2021; n=1064)

https://latvianature.daba.gov.lv/wp-content/uploads/2022/09/Zinojums_A6_3_31_07_2022-_Noslegums.pdf

▼ Baranovskis, Ģ., Nikodemus, O., Elferts, D., Brūmelis, G., Līviņa, A., Mežgaile, A. 2025. Biodiversity conservation in private forests: Preferences of Latvian forest owners in the context of involuntary conservation. Forest Policy and Economics 170, 103369. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2024.103369>

- ❖ Zemes īpašniekiem atšķiras attieksme pret dabas vērtību saglabāšanu
- ❖ 80% meža īpašnieku neapmierināti ar esošo kompensāciju apmēru
- ❖ Būtisks pieprasījums pēc konsultatīvā atbalsta (apsekojums dabā)
- ❖ Tiesības pašam lemt par savu īpašumu (ne visu izšķir nauda)
- ❖ Dažādu faktoru ietekme (meža platība, dzimums, izglītība, nodarbošanās, ienākumu avots, personiski motīvi)
- ❖ **20-25% ļoti pozitīva attieksme un vēlme līdzdarboties dabas vērtību saglabāšanā**

Mežs – trausla un sarežģīta dabas ekosistēma, mājvieta miljoniem dzīvu organismu. Meža nākotne atkarīga no tā, cik tālredzīgi domājošs, prasmīgs un dabas vērtību saudzēšanā ieinteresēts ir meža saimnieks.

DZĪVAIS MEŽS

Atbalsta programma dabas daudzveidības saglabāšanai privātajos mežos

- ▼ Konsultatīvs un finansiāls atbalsts mežu īpašniekiem, kuri apņemas brīvprātīgi saglabāt vai veidot biotopus un īstenot dabai draudzīgu mežsaimniecību:
 - privātajos mežos, kas atrodas ārpus *Natura 2000* teritorijām vai mikroliegumiem
 - maksimālā atbalsttiesīgā platība – 15 ha
- ▼ Paredzētais atbalsts:
 - sertificēta meža biotopu eksperta konsultācijas
 - ikgadējs vai vienreizējs atbalsta maksājums
- ▼ Prioritāte mežiem ar lielāku dabas daudzveidību vai potenciālu
- ▼ Programmas norise – 4 gadi (2023.-2026.)

Aicinām privāto mežu īpašniekus piedalīties programmā!

▼ Piedalīties var vienā vai vairākās apakšprogrammās:

Biotopu saglabāšana

- Var pieteikt:
- ES nozīmes meža biotopus ar minimālo platību 0,1 ha.
 - Dabisko traucējumu skartus mežus (ugunsgrēks, vējgāzes).

Biotopu veidošana

- Var pieteikt:
- Mežaudzes, kuru valdošās sugas vidējais caurmērs sasniedzis 25 cm.

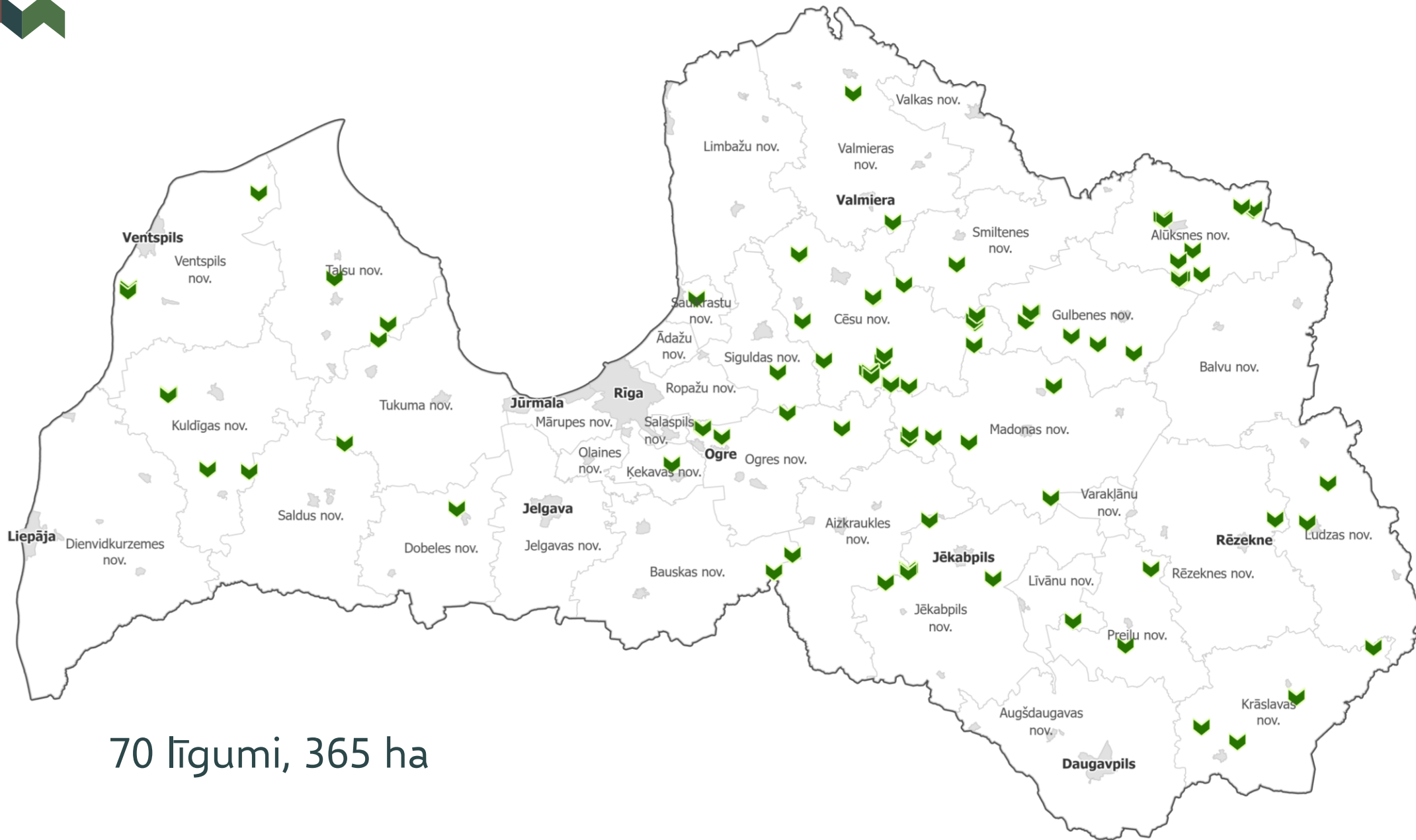

Dabai draudzīga mežsaimniecība

- Var pieteikt:
- Mežaudzes, kuru valdošās sugas vidējais caurmērs sasniedzis 25 cm.
 - Minimālā platība – 1 ha.

Pilotprogramma «DZĪVAIS MEŽS»

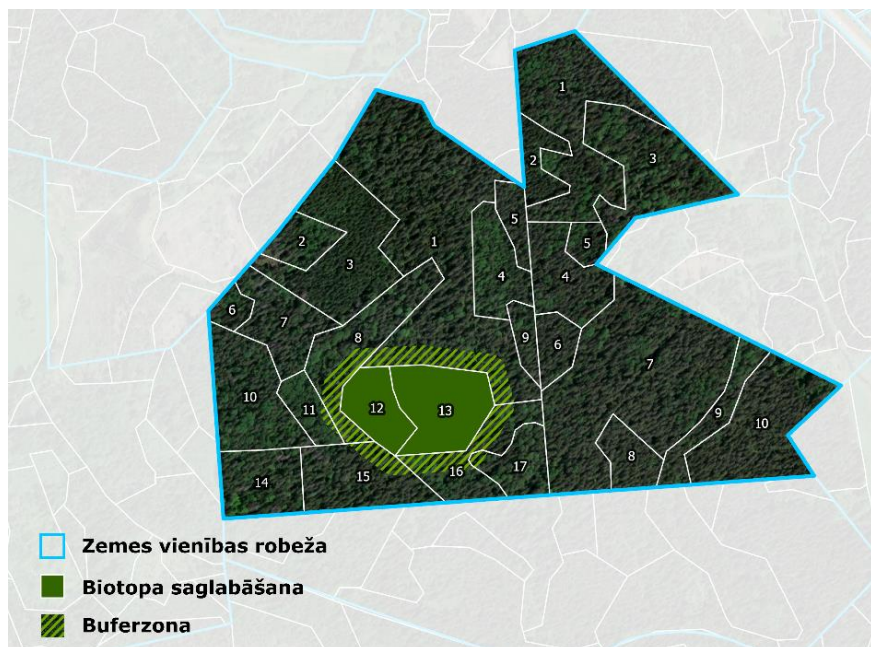
- ▼ 70 meža īpašnieki
- ▼ 365 ha (0,3-15 ha)
- ▼ Ārpus ĪADT
- ▼ Zemes īpašnieku brīvprātīga pieteikšanās
- ▼ Līgumiska pieeja (2023-2026)
- ▼ Konsultatīvs un finansiāls atbalsts
- ▼ Zemes īpašnieku iesaiste rezultātu novērtēšanā (monitoringā)
- ▼ Apmācības (teorija + prakse)

«Dzīvā meža» apakšprogrammas

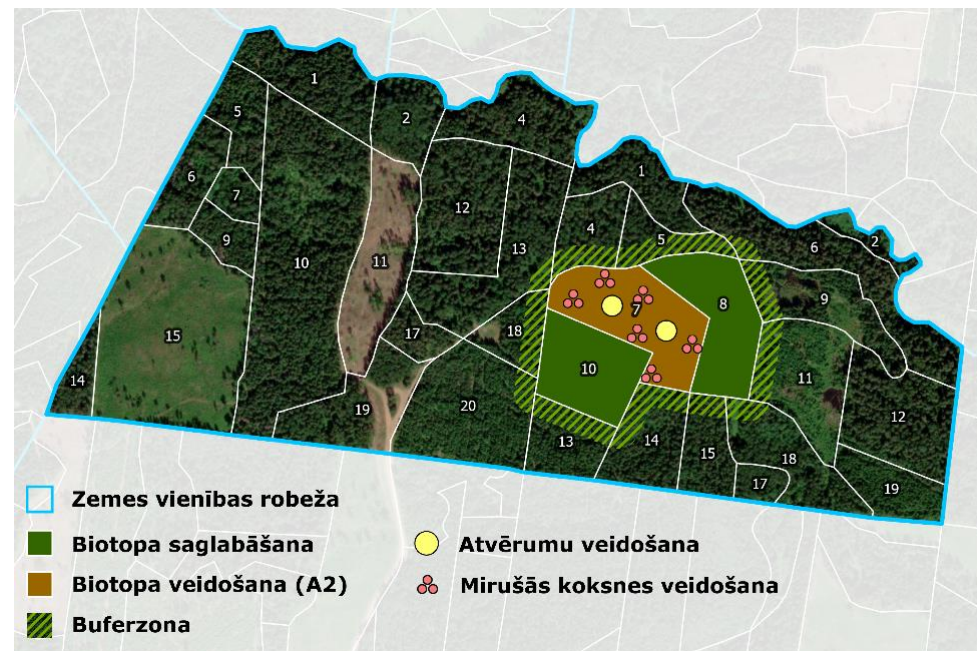
Biotopu saglabāšana (A1)

- ✓ Neiejaukšanās
- ✓ Buferzonas saglabāšana ap biotopu poligoniem (pieļaujama izlases cirte)
- ✓ Koksnes ieguve biotopu platībās nav paredzēta (izņemot bioloģiskās kvalitātes uzlabošanai)

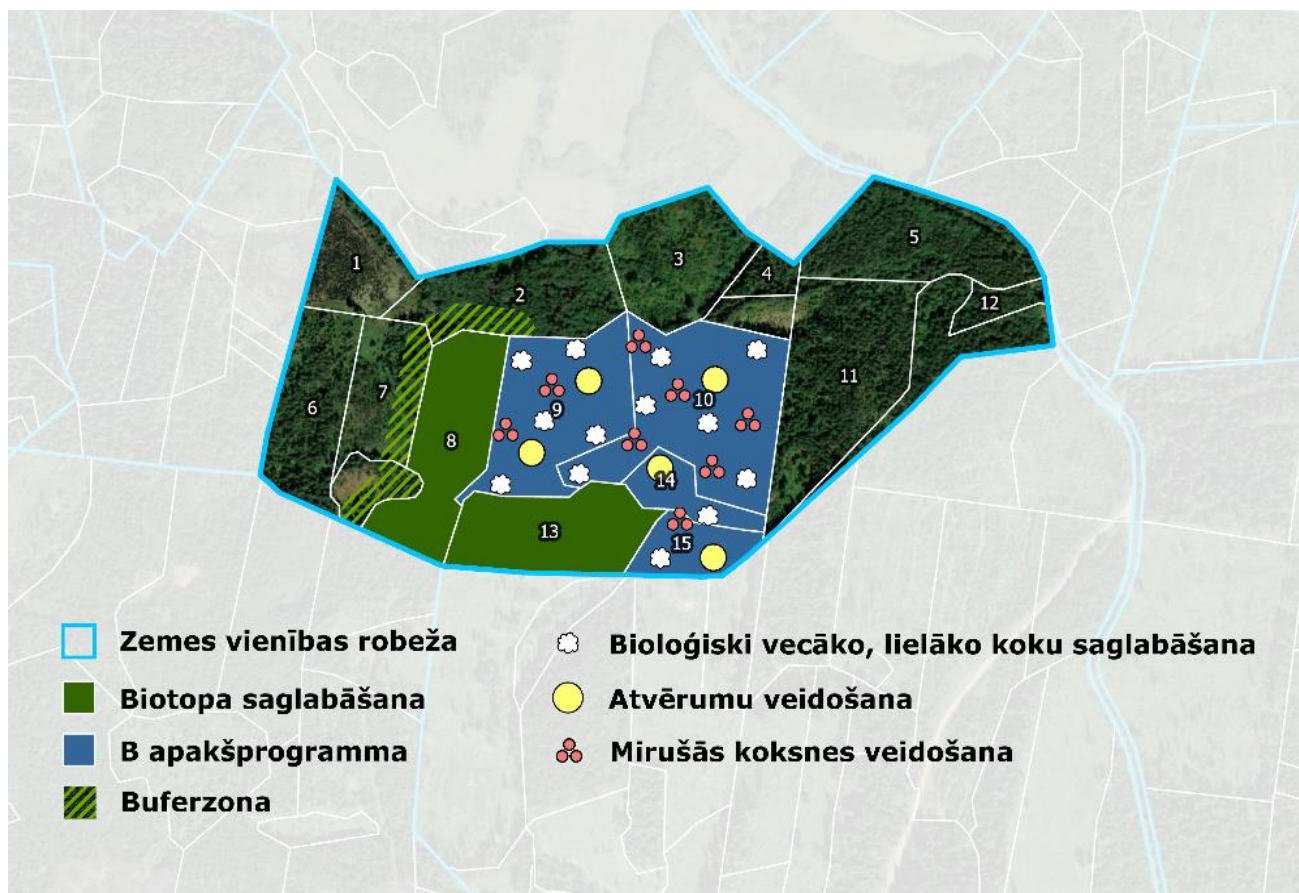

Biotopu veidošana (A2)

- ✓ Dažāda vecuma kokaudzes struktūras veidošana
- ✓ Mirušās koksnes saglabāšana, veidošana
- ✓ Buferzonas saglabāšana
- ✓ Koksnes ieguve saimnieciskos nolūkos nav paredzēta

Dabai draudzīga mežsaimniecība (B)

- ▼ Bioloģiski vecāko un lielāko koku saglabāšana (20 koki/ha)
- ▼ Mirušās koksnes saglabāšana, veidošana
- ▼ Nelielus dabiskos traucējumus atdarinošas izlases cirtes
- ▼ Dažāda vecuma kokaudzes struktūras veidošana
- ▼ Sezonāli mežsaimniecības ierobežojumi
- ▼ Paredzēta koksnes ieguve saimnieciskos nolūkos

Biotopu saglabāšana (A1) un Biotopu veidošana (A2)

	Atbalsta maksājums euro/ha gadā						
Bonitāte	Ia	I	II	III	IV	V	VI
Apse	138	116	93	43	1	0	0
Baltalksnis	104	89	65	33	11	0	0
Bērzs	221	164	130	92	33	12	0
Egle	359	326	279	203	136	31	21
Melnalksnis	145	96	76	54	37	16	0
Ozols	631	536	516	480	0	0	0
Priede	398	363	308	224	175	114	102

♥ Atbalsta apmērs (euro/ha gadā) tiek noteikts proporcionāli koku sugu īpatsvaram MVR mežaudzes formulā.

Piemērs: MVR mežaudzes formula: 4B95 3A3E80. I bonitāte.

Aprēķins: $0,4 \times 164 = 65,60$ (bērzs)

$0,3 \times 116 = 34,80$ (apse)

$0,3 \times 326 = 97,80$ (egle)

Atbalsta likme = $65,60 + 34,80 + 97,80 = 198,20$ euro/ha

- ♥ Likmju aprēķins – Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte
- ♥ Aprēķina pieeja – neiegūto ienākumu kompensēšana
- ♥ Individualizēta pieeja – aprēķinu ietekmē koku sugu sastāvs un bonitāte
- ♥ Vidēji 198 euro/ha

Vairāk par «Dzīvais mežs»:

<https://latvianature.daba.gov.lv/dzivais-mezs/>

-
- Atvērumi koku vainagu klājā
- Koki ar piepēm
- Dzeņu sakalti vai dobumaini koki
- Stumbeņi
- Dzīvi bioloģiski veci lielu dimensiju koki
- Kritalas
- Sausokņi

Meža struktūras elementi	Punktējums	Skaitis		Struktūras elementa kvalitātes klases / atbilstošais elementu skaits klasē			
				Zema	Vidēja	Laba	Izcila
		Poligonā	Uz ha	1 punkts	2 punkti	3 punkti	4 punkti
Dzīvi bioloģiski veci lielu dimensiju koki (d≥70 cm)		8	5	1 - 5	6 - 10	11 - 15	15 <
Stumbeņi (d≥25 cm)		13	2	1 - 2	3 - 5	6 - 10	10 <
Sausokņi (d≥25 cm)		15	11	1 - 5	6 - 10	11 - 15	15 <
Kritalas (d≥25 cm)		15	11	1 - 10	11 - 30	31 - 40	40 <
Mazi atvērumi		5	3	1	2 - 3	4 - 5	5 <
Lieli atvērumi		—	—	1 vai 4 <	2	3	4
Dzeņu sakalti vai dobumaini koki		12	8	1 - 5	6 - 10	11 - 15	15 <
Koki ar piepēm		13	9	1 - 5	6 - 10	11 - 15	15 <
Punktu summa:							
Kopējā punktu summa (kvalitāte zema 1-7; vidēja 8-15; laba 16-23; izcila – 24 ≤):				13 p.			

Apdzina

- LIELĀ LIGZDA (NEAPDZĪVOTA) BĒRZĀ
- EGLU CIETPIEPE

28.11.2024

Mācības dabā

Kopsavilkums

- ✓ Būtiska daļa zemes īpašnieku labprāt iesaistītos bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā
- ✓ Labs potenciāls brīvprātīgo mehānismu attīstībai
- ✓ Zemes īpašnieki ir ļoti dažādi (uzskati, iespējas, zināšanas u.c.)
- ✓ Īpašnieku dažādība nosaka nepieciešamību pēc atbalsta mehānismu daudzveidības – skats no īpašnieka perspektīvas
- ✓ Brīvprātīgā pieeja kā viens no elementiem kopējā dabas aizsardzības sistēmā (papildina nevis aizstāj tradicionālos mehānismus)
- ✓ Valsts un privāto zemju proporcijas
- ✓ Brīvprātīgie mehānismi Latvijā 2040.g? Cik liels potenciāls?

ES LIFE Programmas projekts
"Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības
un apsaimniekošanas optimizācija"
(LIFE19 IPE/LV/000010 LIFE-IP LatViaNature)

Paldies!

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

HESPI
VIDZEMES
AUGSTSKOLA

Latvijas
Biozinātņu un
tehnoloģiju
universitāte